

RESSENYES INDIVIDUALS

SÄLZER, Sonja: *Der Sprachwandel im metasprachlichen Diskurs auf der Iberischen Halbinsel im 16. und 17. Jahrhundert*, Heidelberg: Universitätsverlag Winter, 2016; «Reihe Siegen. Beiträge zur Literatur-, Sprach- u. Medienwissenschaft», 173.

YVONNE KIEGEL-KEICHER

Justus-Liebig-Universität Gießen, Institut für Romanistik
Yvonne.Kiegel-Keicher@romanistik.uni-giessen.de

La monografia es va presentar com a tesi doctoral en la Universitat de Siegen a l'any 2014. El tema central del llibre és el discurs metalingüístic sobre l'origen i el canvi de les llengües que es va desenvolupar en la Península Ibèrica al llarg dels segles XVI i XVII. L'autora es proposa analitzar els conceptes característics i relacionar-los, d'una banda, amb el context extralingüístic i, de l'altra, amb les idees precursoras de l'antiguitat i de l'edat mitjana. En el cap. 1 dona una introducció al tema i descriu l'estructura del treball i les seves metes principals. El cap. 2 ofereix un resum de la bibliografia específica i adverteix de les llacunes que existeixen quant al portuguès i al catalano-valencià. En el cap. 3 Sälzer classifica el seu treball com a historiogràfic. A més, anuncia adoptar de manera equilibrada tant l'enfocament extern (que es centra en el context extralingüístic) com la perspectiva interna (des de l'interior de l'obra mateixa), després d'haver optat, en el cap. 1, per una perspectiva particularment externa. En el cap. 4 l'autora determina el marc històric del seu treball i introdueix els conceptes de segle d'or, Renaixement i humanisme fent referència a l'espanyol i a l'italià, mentre que no parla de Portugal ni dels Països Catalans. A continuació Sälzer tracta la situació lingüística del castellà —les altres llengües s'exclouen explícitament com mostra el títol d'aquest cap. 5. Després de donar informacions sobre la situació política en la segona meitat del s. xv l'autora tracta detingudament la dualitat llatí / llengua vulgar des de l'edat mitjana i el desenvolupament del castellà d'una mera llengua de la proximitat a una llengua de la distància. El cap. 6 ofereix una visió de conjunt dels autors tractats i de les seves obres. Mitjançant l'avaluació de diverses biografies Sälzer esbossa un interessant quadre de l'autor prototípic de l'època que descendeix d'una família noble i pertany a una minoria social d'àmplia formació acadèmica,

moltes vegades dependent d'un mecenes, exercint, al mateix temps, un càrrec administratiu o universitari. Després Sälzer es dedica a resumir el desenvolupament de la lexicografia, gramaticografia i ortografia castellanés.

Els cap. 7 i 8, que comprenen l'anàlisi de les doctrines lingüístiques, constitueixen la part central del llibre. No obstant això, es constata un desequilibri nítid entre els dos capítols: el cap. 7, dedicat a les doctrines espanyoles, conté el doble de pàgines que el cap. 8, que analitza tant les obres portugueses com les catalano-valencianes.

En el cap. 7 es descriuen i es documenten tres teories lingüístiques. La primera defensa el concepte del canvi lingüístic —i del sorgiment del castellà— per corrupció (del llatí). Als seus representants més famosos (Nebrija, Valdés i Aldrete) es dediquen els paràgrafs més extensos d'aquest capítol. A més d'ells, l'autora analitza, en paràgrafs addicionals, les gramàtiques anònimes de Lovaina del 1555 i del 1559 i els textos de Juan Robles, Alejo Venegas de Busto, Juan de Villar i de Jacinto de Ledesma y Mansilla. La segona teoria considera el basc com a una de les 72 llengües de Babel portada a la Península Ibèrica per Túbal, que constitueix, per això, la llengua preromànica per excel·lència. Com a representants d'aquesta tesi s'esmenten les obres de Lucio Marineo Sículo, Rafael Martí de Viciàna, Esteban de Garibay i Andrés de Poza. La tercera teoria, «antihistòrica», que Sälzer presenta és la de Gregorio López Madera. Té el seu fonament en el descobriment dels ploms del Sacromonte i en el debat que aquest esdeveniment va desencadenar. López Madera afirma que va ser la llengua castellana, la qual havia sorgit com a una de les 72 llengües de Babel i que Túbal la va portar a la Península. Sälzer contrasta aquesta teoria del castellà com a llengua original de la Península amb la teoria de la corrupció i les interpreta com a fonamentalment oposades quant a la seva concepció del canvi lingüístic —la primera negant el canvi lingüístic i propagant la immutabilitat de les llengües, i la segona concebut el canvi de les llengües com al seu tret intrínsec. A continuació l'autora discuteix les tesis d'altres representants de la teoria antihistòrica: Luis de la Cueva, Francisco Bermúdez de Pedraza, Bartolomé Ximénez Patón, Gonzalo Correas i Francisco de Quevedo. Ells concorden en l'existència del castellà abans de l'arribada del llatí i en què aquest no va aconseguir mai desplaçar ni canviar aquell. Sälzer funda els seus arguments, com en tot el capítol, en una gran quantitat de citacions originals de les fonts històriques.

En el cap. 8 es presenten les idees que es van desenvolupar en aquella època pel que fa al portuguès i al catalano-valencià. Comença el capítol amb una síntesi de la situació lingüística a Portugal (8.1). En el paràgraf següent (8.2) s'estudia el discurs metalingüístic portuguès, inclou la presentació d'obres i autors i el seu anàlisi respecte a les teories sobre l'origen de la llengua i el canvi lingüístic. Els autors, que es tracten cadascun en un paràgraf separat, són Fernão de Oliveira, João de Barros, Pero de Magalhães Gândavo, Duarte Nunes de Leão, Manuel Severim de Faria i Álvaro Ferreira de Vera. En la segona meitat del capítol, estructurada de la mateixa manera, segueixen els paràgrafs dedicats al domini catalano-valencià. Es descriu la situació lingüística (8.3) començant per l'expansió del

català durant l'edat mitjana i el seu desenvolupament fins a constituir una llengua «oficial» i literària. El debat metalingüístic catalano-valencià es tracta en el paràgraf següent (8.4), on es constata que no existeix un discurs que equivalgui al de Castella; com que en els segles XVI i XVII les activitats dels autors es limiten més aviat a la defensa del català contra l'ús predominant del castellà, això causa, d'una banda, un autèntic corrent apologètic en els textos i, d'altra banda, provoca constants justificacions per part dels autors —en gran part formulades en llengua castellana— per usar la llengua catalana en les seves obres. A continuació es presenten dos autors del domini catalano-valencià que contribueixen al discurs sobre l'origen de la llengua i el canvi lingüístic: primerament, el ja esmentat Rafael Martí de Vicianà, representant de la tesi basca combinada amb la tesi del castellà com a resultat de la corrupció del llatí per l'àrab. Vicianà nega, al mateix temps, tot contacte del valencià amb l'àrab i considera el valencià com la llengua més pròpia al llatí. Segonament, Andreu Bosc, que defensa un vessant de la teoria de la corrupció suposant la bipartició de les llengües romàniques en un primer grup —al qual pertany el castellà— que descendeix directament del llatí, i un segon grup —incloent tant el català com el portuguès— que procedeix, al seu torn, del castellà per mitjà de la corrupció d'aquest últim a força de diverses influències substràtiques i adstràtiques. No obstant això, Bosc atribueix la subordinació sociolingüística del català al castellà, que observa en la seva època, a factors exclusivament extralingüístics i reclama l'elaboració del català.

En el cap. 9.1 es descriuen diverses teories desenvolupades des de l'antiguitat fins a l'edat mitjana que podien haver influït en els enfocaments suara presentats, com per exemple, la teoria del cicle o el concepte de la *translatio imperii*, tots dos documentats per l'autora mitjançant diverses citacions en llengua llatina. A més, en aquest capítol s'estudien les posicions oposades de naturalistes i convencionalistes i es documenta, en les gramàtiques del Renaixement, la seva repercussió en la tesi de la immutabilitat de les llengües i en la tesi de la corrupció, respectivament. En la segona part del cap. 9 Sälzer discuteix els antecedents medievals iberoromànics, en què van poder basar-se les doctrines dels segles XVI i XVII (Alfons X el Savi, Diego García, Mosé Arragel de Guadalfajara, Juan de Lucena i dos textos anònims); també es fa referència als models de l'humanisme italià (Dante, Lorenzo Valla, Leonardo Bruni, Flavio Biondo).

En el cap. 10, que concep com a excurs, Sälzer esbossa les posicions que s'adopten sobre el canvi lingüístic en la Península Ibèrica després de l'època estudiada. L'autora es centra en Mayans i Siscar, que sintetitza les idees dels segles anteriors, atribuint el naixement del castellà a la corrupció del llatí. Fent referència a altres autors del s. XVIII Sälzer demostra com la situació política a Espanya es reflecteix en la mirada dels autors sobre la llengua. El capítol acaba amb la presentació de tres textos portuguesos del s. XIX, que argumenten a favor de l'origen preromànic del portuguès, i un cop d'ull a algunes doctrines metalingüístiques que són —des de fora de la Península (Comenius, Leibniz, Vaugelas, entre uns altres)— paral·leles a les anteriorment exposades.

En relació amb l'estructura del llibre es poden criticar —a més del desequilibri en el tractament de la situació espanyola d'una banda, i la portuguesa i catalano-valenciana d'altra banda— tan sols alguns detalls formals en la microestructura de certs capítols, com per exemple la igualació estructural del capítol teòric sobre el concepte de la corrupció (7.2.1) amb els capítols en què es presenten els autors corresponents (7.2.2-7.2.9) o la inexistència d'un capítol 8.4.2 que segueixi al capítol 8.4.1. A més, es podria discutir la utilitat d'un sistema de numeració de les notes que es recomença en cada capítol.

En el cap. 11 l'autora ofereix un resum dels resultats obtinguts en els capítols anteriors, abans de presentar la seva bibliografia, que consta de 17 pàgines d'obres consultades (tant textos recents com ja «clàssics») i de tres pàgines de fonts històriques —minuciosament avaluades al llarg del llibre. El gran mèrit d'aquest treball resideix tant en la cura particular a documentar cada detall de les tesis exposades, com a comprovar les relacions que existeixen, d'una banda, entre el més mínim aspecte de les doctrines analitzades i l'aportació de certes doctrines anteriors i, d'altra banda, entre l'actitud dels autors i el context cultural, social i polític en què van redactar les seves obres.

CARBONELL, Jordi: *Elements d'història de la llengua catalana*, A. Ferrando (ed.), València: Universitat de València, 2017; «Biblioteca lingüística catalana», 33.

MARIA PAREDES BAULIDA
 Institut Menorquí d'Estudis
 mariabaulida@gmail.com

Jordi Carbonell ja parlava, durant els anys setanta, d'un projecte il·lusionant que finalment no va poder dur a terme: l'elaboració d'una història social de la llengua catalana, que oferís una visió diacrònica de la llengua fixant l'atenció en les causes de l'evolució de la comunitat lingüística que ell anomenà sempre, seguint Joan Fuster, Països Catalans. Fou per aquesta raó que no només durant aquells anys sinó al llarg dels vuitanta, centrà les seves intervencions acadèmiques i publicacions en aspectes relacionats amb aquest tema, el qual, de fet, havia incoat en un seguit d'articles publicats a *Estudis Romànics* i al *Bulletí de la Reial Acadèmia de Bones Lletres de Barcelona* durant els seixanta.

Davant la impossibilitat de fer realitat aquell somni en vida, aquest volum és un digne homentage *in memoriam*, un més que notable substitut d'aquell que Carbonell, degut a les moltes activitats derivades del seu compromís amb la cultura i la política del país, no va poder publicar finalment: «No tindriem la somiada *Història social i política de la llengua catalana*, però sí uns *Elements d'història de la llengua catalana*» tal com assenyala Antoni Ferrando en el pròleg que el precedeix (p. 10). El volum recull divuit textos, publicats entre els anys 1964 i 2007, fins